

Тақырып 8 дәріс. Мемлекеттік қаржылық жоспарладың құқықтық негіздері

Түйінді сөздер: Мемлекеттік қаржылар, қаржылық жоспарлау, қаржылық жоспарлардың жобасы, қаржылық жоспарларды қарау, қаржылық жоспарды бекіту және т.б.

Негізгі сұрақтар:

1. Қаржылық жоспарлаудың құқықтық негіздері қаржылық құқықтың жалпы бөлімінің институт ретінде: түсінігі, маңызы.
2. Қаржылық жоспарлау-мемлекеттің қаржылық қызметінің негізгі бағыттарының бірі ретінде: түсінігі, объектісі, принциптері, әдістері, құқықтық негіздері. Қаржылық жоспарлау мен болжамдаудың ғылыми негіздері. Перспективалық және ағымдағы қаржылық жоспарлауды ұштастыру. Қаржылық жоспардың резервтік вариантын негіздеу. Мемлекеттің, экономика салаларының, жергілікті мемлекеттік басқару органдарының қаржылық ресурстары көрсеткіштерінің теңдестірілуі. Қаржылық жоспарлаудың нормативтік-құқықтық негізі.
3. Қаржылық жоспарлау процессі: мақсаты, жүзеге асырушы және атсалысушы қаржылық-жоспарлау органдары мен уәкілетті мемлекеттік органдар, стадиялары, заң нысаны. Әлеуметтік-экономикалық жоспарлаудың құрамдас бөлігі. Мамандандырылған қаржылық органдар мен мекемелердің және басқа да мемлекеттік органдардың заң жүзінде көзделген іс-әрекеттері. Стадиялары: қаржылық жоспардың жобасын әзірлеу; қаржылық жоспардың жобасын қарау; қаржылық жоспарды бекіту; қаржылық жоспарды атқару; қаржылық жоспардың атқарылуы жөнінде есеп беру. Жоспарлы-қаржылық актілер. Мемлекеттік борыштарды және бюджет тапшылықтарын төмендетуді жоспарлау.
4. Қаржылық жоспарлар: жүйесі, түрлері, құқықтық нысандары, ерекшеліктері. Қаржылық жоспар мемлекеттік жоспардың маңызды элементі. Қаржыларды жоспарлауды қамтамасыз ету: кіріс және шығыс баланстарын басқару; әртүрлі түсім көздерінен түсетін қаражаттарды басқару; қаражаттарды пайдалануды реттеу. Қаржылық жоспарлар жүйесі: жалпы мемлекеттік қаржылық жоспар; салалық қаржылық жоспарлар; аумақтық қаржылық жоспарлар. Қаржылық жыл және қаржылық кезең. Қаржылық кезең элементтері.

Тезистер:

Қаржы министрлігі кредиттік валюталық ақша салық және кедендік саясаттармен өзара байланысты мемлекеттің бірыңғай қаржылық саясатының стратегиялық бағыттарын әзірлеу және іс жүзінде жүзеге асыру сондай-ақ мемлекеттің сыртқы экономикалық қаржылық саясатын әзірлеуді жүзеге асыратын орталық қаржылық экономикалық орган. Қаржылық жоспарлауды құқықтық реттеу қаржылық жоспарларды әзірлеу қарау бекіту және орындауды ұйымдастыру процестерін жүзеге асырушы жоспарлы қаржылық органдардың құзыреттерін сондай-ақ қаржылық жоспарларды әзірлеу қарау және орындауды ұйымдастыру жөніндегі негізгі ережелерді белгілейтін қаржылық құқықтың жалпы бөлімінің институты.

Қаржылық жоспарлау қаржылық жоспарларды жасау, қарау, бекіту және орындалуын ұйымдастыру процесі.

Қаржылық жоспарлау сатылары:

1. Қаржылық жоспарлардың жобасын жасау.
2. қаржылық жоспарларды қарау.
3. қаржылық жоспарды бекіту.
4. қаржылық жоспардың орындалуын ұйымдастыру және оның атқарылуын бақылау.

Қаржылық жоспардың құқықтық формасы қаржылық жоспарлық актілер.

Қаржылық жоспарлар жүйесі:

1. Мемлекеттің құрама қаржылық жоспары.
2. мемлекеттік бюджет.
3. Мемлекеттің валюталық жоспары.
4. мемлекеттік кәсіпорындар мен бірлестіктердің қаржылық жоспарлары.
5. мемлекеттік банктердің қаржылық жоспарлары.
6. Министрліктер мен ведомстволардың қаржылық жоспарлары.
7. мемлекеттік сақтандыру компанияларының қаржылық жоспарлары.
8. бюджеттік мекемелердің сметалары мен қаржылық жоспарлары.

Қаржылық бақылаудың құқықтық реттеу қаржылық бақылау органдарының жүйесімен құзыреттерін сондай-ақ қаржылық тексерулерді ұйымдастыру және жүргізу тәртібін белгілейтін қаржылық құқықтың жалпы бөлімінің институты. Ресейлік оқымысты заңгер А.Жданов қаржыларды мемлекеттің және жеке мекемелердің ақша қорларын құру, білу және пайдалану жөніндегі экономикалық қатынастар, ал қаржы жүйесін қаржылардың әртүрлі буындарының өзара байланыстары мен жиынтығы ретінде түсіну қажет деп көрсеткен. Ресейлік ғалым О.Н. Горбунова қаржы жүйесін екі тұрғыдан қарастырған:

а) әрқайсысы тиісті ақша қорларын құратын және пайдаланатын қаржылық институттардың жиынтығы;

ә) өздерінің құзыреттерінің шегінде қаржылық қызметті жүзеге асыратын мемлекеттік органдар мен мекемелердің жиынтығы ретінде.

Ал қаржылық институттардың жиынтығы өзіне орай мемлекеттің қаржы жүйесін құрды. Қаржы жүйесі мемлекеттің нарыққа өту жағдайында дамуының өзгешеліктерін көрсете отырып мынадай буындардан тұрады:

- 1) Федералдық, федерация субъектілерінің бюджеттерінен және муниципалдық бюджеттерден тұратын бюджет қоры;
- 2) Бюджеттен тыс орталықтандырылған мақсатты қорлар;
- 3) Бюджеттен тыс орталықтандырылмаған мақсатты қорлар;
- 4) Шаруашылық субъектілер мен салалардың қаржысы;
- 5) Мүлікті және жеке басты сақтандыру;
- 6) Мемлекеттік және банктік кредит.

Негізінде “қаржылар” ақша түріндегі қоғамдық өнімдерді білуге байланысты экономикалық қатынастардың едәуір аумағын қамтиды. Қаржылардың ақша сипатында болуы, олардың экономикалық құндылық категориясына жататындығын және оларды

жүзеге асыру нысаны болып табылатындығын көрсетеді. Қаржыларды экономикалық категория қатарына біліп, жеке-дара шығаруымыз үшін олардың мағынасын зерттеп, зерделеп білуіміз қажет. Экономикалық теория курсынан қоғамдық қатынастар құрамына кіретін ақшалай қатынастарды экономикалық қатынастар деп айтатынын білгенбіз. Ал экономикалық қатынастар өндірістік қатынастарға қосылатындықтан қоғамдық қатынастар өндірістік қатынастардың бір білігі ретінде базистік қатынастарға жатады. Қазақстандық экономист-ғалым Мельников В.Д. қаржылардың қаржылық қатынастардың қалыптасуын және туындауын былайша көрсетеді: қоғамдағы ұдайы өндіріс процесі бір-бірімен тығыз байланысқан және өзара тәуелді төрт сатыдан тұрады: өндіру (өндіріс); білу; айырбастау; тұтыну. Осы ұдайы өндірістің төрт сатысы арқылы қоғамдық өндіріс процесіне қатысушылардың арасындағы тауарлық қатынастардың бар жоғы анықталады, өйткені өндірілген өнімдер бұл жерде сату-сатып алуға жататын тауарға айналады. Бұл өнімдер тұтынудан бұрын білу ғана емес, солармен қатар қатынасқа қатысушылардың да талаптары мен мүдделерін қанағаттандыруға тиісті. Осыдан байқайтынымыз өндірілген материалдық немесе материалдық емес өнімдер, көрсетілген қоғамдық өнім ретінде заттай және ақшалай түрінде көрсетіледі. Бұл жерде өндірілген өнімдер мен басқа да қажетті заттар, қызметтер – ақшаның, яғни жалпыға бірдей балама және құндылық өлшемінің көмегімен өлшенеді. Қаржылардың экономикалық категория ретіндегі қызметтері қоғамдық жиынтық өнімді білу кезінде анық көрінеді.

Ұсынылатын әдебиеттердің тізімі.

А) Нормативтік әдебиеттер

Нормативтік-құқықтық актілер:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы (1995 жылғы 30 тамызда қабылданған, 2007 жылы өзгертулер мен толықтырулар енгізілген).
2. Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 26-желтоқсандағы «Қазақстан Республикасының Президенті туралы Конституциялық заңы.
3. Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 16-қазандағы «Қазақстан Республикасының Парламенті және оның депутаттарының мәртебесі туралы Конституциялық заңы.
4. Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 18-желтоқсандағы «Қазақстан Республикасының Үкіметі туралы Конституциялық заңы.
5. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі (1994 жылғы 27-желтоқсанда қабылданған Жалпы бөлімі, 1999 жылғы 1-шілдеде қабылданған Ерекше бөлімі) 102-104, 111-112, 117-118, 127-136, 139, 192-193, 196-198, 200-201, 206 және т.б. баптары.
6. Қазақстан Республикасының Бюджеттік Кодексі. 24.04.2004 жылы қабылданған ҚР Заңы
7. Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 30-наурыздағы «Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі туралы Заңы. (өзгертулер мен толықтырулар енгізілген).
8. Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 31-тамыздағы «Қазақстан Республикасындағы банктер және банктік қызмет туралы Заңы. (өзгертулер мен толықтырулар енгізілген).
9. Қазақстан Республикасының 02.07.2003 жылы қабылданған ҚР Бағалы қағаздар рыногы туралы Заңы (өзгертулер мен толықтырулар енгізілген).
10. Қазақстан Республикасының Президентінің 09.03.2004 жылғы 2003-2006 жылдары Қазақстан Республикасында қаржылық секторды дамыту концепциясын жүзеге асыру шараларының жоспарын бекіту туралы Жарлығы
11. Қазақстан Республикасының Даму банкісі туралы Қазақстан Республикасының 25.04.2001 жылғы Заңы

12. Қазақстан Республикасының қаржылық рынокты және қаржылық ұйымдарды мемлекеттік реттеу және қадағалау рыногы туралы 04.07.2003 жылғы Қазақстан Республикасының Заңы
13. Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 17-маусымдағы “Валюталық реттеу және бақылау туралы” Заңы (өзгертулер мен толықтырулар енгізілген).
14. Қазақстан Республикасының 2000жылғы 18 желтоқсандағы “Сақтандыру қызметі туралы” Заңы.
15. Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 12-маусымдағы «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы Кодексі.
16. Қазақстан Республикасының 1998 жылғы 29 маусымдағы «Ақша аударымдары мен төлемдері туралы Заңы.
17. Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 19-маусымдағы «Мемлекеттік кәсіпорын туралы Заңы (өзгертулер мен толықтырулар енгізілген).
18. Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 13-шілдедегі «Демпингке қарсы шаралар туралы Заңы.
19. Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 23-қаңтардағы «Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару туралы Заңы.
20. Қазақстан Республикасының 2000 жылғы 5-шілдедегі «Қаржылық лизинг туралы Заңы.
21. Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 5-қаңтардағы «Трансферттік бағаларды қолдану кезіндегі мемлекеттік бақылау туралы Заңы.
22. Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 14-шілдедегі «Нотариат туралы Заңы.
23. Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 28 сәуірдегі «Қазақстан Республикасындағы вексель айналысы туралы Заңы.
24. Қазақстан Республикасының Президентінің Қазақстан Республикасының қаржылық рынокты және қаржылық ұйымдарды мемлекеттік реттеу және қадағалау рыногы агенттігі туралы Ережені бекіту туралы 31.12.2003 жылғы Жарлығы.
25. Қазақстан Республикасының 1998 жылғы 1-шілдедегі «Алматы қаласының мәртебесі туралы Заңы.
26. Қазақстан Республикасының 08.02.2003 жылғы Почта туралы Заңы
27. Қазақстан Республикасының 13..05.2003 жылғы «Акционерлік қоғамдар туралы Заңы
28. Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 29 қаңтардағы «Республикалық және жергілікті бюджеттердің атқарылуын бақылау туралы Заңы.
29. Қазақстан Республикасының 20.12.1998 жылғы Коммерциялық емес ұйымдар туралы Заңы
30. Қазақстан Республикасының 2000 жылғы 18-желтоқсандағы «Қазақстан Республикасының кейбір заң актілеріне сақтандыру ісі мен сақтандыру қызметі мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Заңы.
31. Қазақстан Республикасының 1998 жылғы 22-желтоқсандағы «Қазақстан Республикасының кейбір заң актілеріне мемлекеттік мекемелерді қаржыландыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Заңы.
32. Қазақстан Республикасының Аудиторлық қызмет туралы 20.11.1998 жылғы Заңы
33. Қазақстан Республикасының Президентінің Қазақстан Республикасының ұлттық валютасының қызмет етуінің кейбір мәселелері туралы 07.02.2001 жылғы Жарлығы
34. Қазақстан Республикасы Президентінің 2001 жылғы 29-қаңтардағы «Қазақстан Республикасының Ұлттық қорын қалыптастыру және пайдалану қағидалары туралы Жарлығы.
35. Қазақстан Республикасының Президентінің Қазақстандық теңге – ұлттық валютасының бан,кноталар мен монеталарының дизайнының концепциясын бекіту туралы 25.09.2003 жылғы Жарлығы

36. Қазақстан Республикасының Үкіметінің Мемлекеттік сатып алуларды жүзеге асырудың ерекше тәртібінің Ережесін бекіту туралы 20.02.2004 жылғы Қаулысы
37. Қазақстан Республикасының Үкіметінің ҚР Қаржы министрлігі туралы 11.01.2001 жылғы Ережені бекіту туралы Қаулысы
38. Қазақстан Республикасының Үкіметінің ҚР Қаржы министрлігінің қаржылық бақылау комитетінің қызметінің кейбір мәселелері туралы 19.06.2002 жылғы Қаулысы
39. Қазақстан Республикасының Үкіметінің ҚР экономика және бюджетті жоспарлау министрлігі туралы 04.09.2002 жылғы Ережені бекіту туралы Қаулысы
40. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкісінің Қаржылық агенттер үшін пруденциалды нормативтер және олардың статустарының жойылуы тәртібі туралы 25.07.2003 жылғы Қаулысы

Қосымша нормативтік актілер:

1. Қазақстан Республикасы Президентінің 2001 жылғы 11-шілдедегі «Қаржы рыногын мемлекеттік реттеудің бірыңғай жүйесін ұйымдастыру жөніндегі шаралар туралы Жарлығы.
2. Қазақстан Республикасының Президентінің 1995 жылғы 26 желтоқсанындағы «Бухгалтерлік есеп туралы Заң күші бар жарлығы.
3. Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 3-мамырдағы «Қазақстан Республикасының кейбір заң актілеріне Қазақстан Республикасының Ұлттық Қорының жұмыс істеу мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Заңы.
4. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2000 жылғы 11-қаңтардағы «Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі туралы Ережені бекіту жөніндегі Қаулысы.
5. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 1999 жылғы 24-мамырдағы «Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Қазынашылық комитетінің мәселелері туралы Қаулысы.
6. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2001 жылғы 27-ақпандағы «Қазақстан Республикасы Қаржы полициясы агенттігі мәселелері туралы Қаулысы.
8. Қазақстан Республикасы Үкіметінің «Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Қаржы бақылау Комитеті туралы Ережені бекіту жөніндегі Қаулысы.
9. Қазақстан Республикасы Ұлттық Банк Басқармасының 2001 жылғы 5-қыркүйектегі «Қазақстан республикасында экспорт-импорт валюталық бақылауын ұйымдастыру туралы нұсқаулықты бекіту туралы Қаулысы.

Б) Негізгі әдебиеттер:

1. Бабич А.М., Павлова Л.Н. Финансы, Москва, ИД ФБК-ПРЕСС, 2000
2. Бельский К.С. Финансовое право. М., Юристъ, 1995.
3. Годме Поль М. Финансовое право. М., Прогресс, 1978.
4. Дробозина Л.А. Финансы Москва, Юнити, 2000
5. Карасева М.В. Финансовое право. М., Юристъ, 1999.

6. Листопад А.Д. Финансовая деятельность таможенных органов Российской Федерации. М., РИО РТА, 1996.
7. Мухитдинов Н.Б., Найманбаев С.М. Қаржылар саласындағы мемлекеттік басқару. Алматы, 1998.
8. Мухитдинов Н.Б., Найманбаев С.М. Мемлекеттің салықтық қызметінің құқықтық негіздері. Алматы, 1998.
9. Рассолов М.М. Финансовое право. Москва, Юнити, 2001
10. Романовский М.В., Врублевский О.В., Сабанти Б.М. Финансы. Мочква, Юрайт, 2000
11. Химичева Н.Н. Финансовое право. М. БЕК, 1998.
12. Химичева Н.Н. Налоговое право. М. БЕК, 1997.
13. Худяков А.И. Финансовое право Республики Казахстан, Алматы, 2002
14. Худяков А.И. Основы теории финансового права. Алматы, 1995.
15. Худяков А.И. Финансовое право РК. Алматы, 2001.
16. Худяков А.И. Страхование право РК. Алматы, 1997.
17. Худяков А.И. Налоговое право РК. Алматы, 2003.
18. Худяков А.И., Найманбаев С.М. Русско-казахский финансово-правовой толковый словарь. Алматы, 1997.
19. Найманбаев С.М. ҚР қаржылық құқығы. Алматы, 1994.

В) Арнайы әдебиеттер:

1. Жауриков К.К., Ким Г.В. Государственное страхование в Казахстане. Алматы, 1992.
2. Олейник О.М. Основы банковского права. М: Юристъ, 1997.
3. Оспанов М.Т., Мухамбетов Т.И. Иностраный капитал и инвестиции: вопросы теории, практики привлечения и использования. Алматы, 1997.
4. Давыдова Л, Раймонова Д. Банковское право Республики Казахстан. Алматы, 2005.
5. Л. Давыдова, Д.Раймонова. Қазақстан Республикасының банктік құқығы. Алматы, 2006.